

O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ-ATVORNI ANIQLASH HAMDA BARTARAF ETISH CHORALARI

Jumaeva Gulnora Tolibjonovna

*Farg'ona viloyati So'x tumani 2-sonli AT-ga
ixtisoslashtirilgan umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilar orasida uchraydigan deviant xulq-atvorning psixologik va pedagogik jihatlari tahlil qilingan. Deviant xulqning kelib chiqish sabablari, uning o'quvchi shaxsiga va jamiyatga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, bunday salbiy holatlarni erta aniqlash, profilaktika qilish hamda ularni bartaraf etishda o'qituvchi, psixolog va ota-onaning hamkorligi muhim omil ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Deviant xulq-atvor, o'quvchi psixologiyasi, ijtimoiy muhit, tarbiya, profilaktika, psixologik yordam, agressiya, nizoli xulq, pedagogik yondashuv, moslashuv.

KIRISH

Bugungi kunda yoshlar tarbiyasi va ularning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi jamiyat oldidagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ta'lim muassasalarida ayrim o'quvchilarda kuzatilayotgan deviant xulq-atvor holatlari pedagog va psixologlar e'tiborini tortmoqda. Deviant xulq-atvor — bu jamiyatda qabul qilingan axloqiy, huquqiy va ijtimoiy me'yorlardan chetga chiqadigan xatti-harakatlar yig'indisidir. Bunday holatlar o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga, jamoa bilan munosabatiga hamda ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchilarda deviant xulq-atvor turli ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin. Jumladan, dars qoldirish, tajovuzkorlik, o'qituvchilarga bo'ysunmaslik, yolg'on gapirish, tengdoshlariga nisbatan qo'pol munosabatda bo'lish, zararli odatlarga qiziqish va ichki intizomning buzilishi shular jumlasidandir. Ayrim hollarda bunday xatti-harakatlar bolaning ichki ruhiy kechinmalari yoki oilaviy muammolari natijasida yuzaga keladi.

Deviant xulq-atvorning shakllanishiga turli omillar sabab bo'ladi. Eng avvalo, oiladagi nosog'lom muhit, ota-onaning farzand tarbiyasiga yetarli e'tibor bermasligi, oilaviy nizolar va mehr yetishmasligi bolaning ruhiyatiga salbiy ta'sir qiladi. Bundan tashqari, tengdoshlar ta'siri, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy axborotlar, nazoratsizlik ham o'quvchining xulqida og'ishlarni keltirib chiqaradi. Ayrim o'quvchilarda esa o'ziga ishonchsizlik, e'tibor yetishmasligi yoki psixologik bosim sababli agressiv holatlar yuzaga kelishi mumkin.

Deviant xulq-atvorni erta aniqlash juda muhim hisoblanadi. O'qituvchi va maktab psixologi o'quvchining xatti-harakatidagi o'zgarishlarni kuzatib borishi lozim. Masalan, o'quvchining darslarga qiziqmasligi, jamoaga qo'shilmassligi, tez jahli chiqishi, o'zini yakkalashi yoki doimiy intizom buzishi xavfli belgilar sifatida qaraladi. Bunday vaziyatlarda bolaning ruhiy holatini chuqur o'rganish va unga individual yondashish talab etiladi. Deviant xulq-atvorni bartaraf etishda psixologik-pedagogik profilaktika ishlari muhim o'rin tutadi. O'quvchilar bilan individual suhbatlar o'tkazish, psixologik treninglar tashkil etish, ijobiy motivatsiyani shakllantirish hamda bo'sh vaqtni mazmunli tashkil qilish samarali usullardan hisoblanadi. Sport, san'at va turli to'garaklarga jalb qilish orqali o'quvchining qiziqishlari ijobiy faoliyatga yo'naltiriladi.

Ota-onalar bilan hamkorlik qilish ham muhim omillardan biridir. Farzand bilan doimiy muloqot qilish, uning muammolarini tinglash va qo'llab-quvvatlash bolaning ruhiy barqarorligini ta'minlaydi. Ota-onaning mehribon va mas'uliyatli munosabati o'quvchida ijobiy fazilatlarning shakllanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, maktab va oilaning birgalikdagi tarbiyaviy ishlari samaradorlikni oshiradi.

Bugungi ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim olishi, balki sog'lom ruhiy muhitda tarbiyalanishi ham muhim vazifadir. Shu sababli maktablarda psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish, profilaktik tadbirlarni muntazam tashkil etish hamda yoshlarning ma'naviy tarbiyasiga e'tiborni oshirish zarur hisoblanadi.

Yurtimizda yoshlar tarbiyasi va ularning ma'naviy kamoloti davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shunga qaramay, bugungi globallashtirish jarayonida ayrim o'smirlar orasida deviant xulq-atvor holatlarining uchrashi jamiyat uchun dolzarb muammoga aylanmoqda. Deviant xulq-atvor — bu jamiyatda qabul qilingan axloqiy, huquqiy va ijtimoiy me'yorlardan chetga chiqadigan xatti-harakatlar majmuasidir. Bunday holatlar nafaqat shaxsning o'ziga, balki oilaga, ta'lim muassasasiga va jamiyat taraqqiyotiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'smirlik davri inson hayotidagi murakkab psixologik bosqichlardan biri bo'lib, aynan shu davrda shaxsning xarakteri, dunyoqarashi va xulq-atvori shakllanadi. O'smirlar hissiyotlarga tez berilishi, mustaqillikka intilishi hamda atrofdagilar ta'siriga moyilligi bilan ajralib turadi. Oiladagi nosog'lom muhit, ota-onalar nazoratining sustligi, tengdoshlarning salbiy ta'siri, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi zararli axborotlar ayrim yoshlarning noto'g'ri yo'lga kirib qolishiga sabab bo'lmoqda. Natijada tajovuzkorlik, dars qoldirish, ichkilikbozlik, giyohvandlik, mayda huquqbuzarlik, yolg'onchilik va boshqa salbiy holatlar yuzaga kelmoqda.

Mutaxassislarining ta'kidlashicha, deviant xulq-atvorning shakllanishiga biologik, psixologik va ijtimoiy omillar birgalikda ta'sir qiladi. Ayrim o'smirlar ruhiy tushkunlik, yolg'izlik yoki e'tibor yetishmasligi sababli salbiy odatlarga berilib ketadi. Ba'zan esa iqtisodiy qiyinchiliklar, oilaviy nizolar yoki tarbiyadagi kamchiliklar ham

yoshlarning me'yordan og'ishiga olib keladi. Shu bois deviantlikni faqat bir tomonlama baholash emas, balki uning kelib chiqish sabablarini chuqur o'rganish muhimdir.

Deviant xulq-atvorning eng ko'p uchraydigan ko'rinishlari orasida agressivlik, o'qishga qiziqmaslik, daydilik, zararli odatlarga moyillik va turli qonunbuzarliklar mavjud. Bunday holatlar vaqtida oldi olinmasa, yoshlarning jinoyatchilikka moyilligi ortib borishi mumkin. Ayniqsa, internet orqali tarqalayotgan salbiy g'oyalar, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi materiallar ham o'smir ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli yoshlarni ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ularda sog'lom turmush tarzini shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Deviant xulq-atvorning oldini olishda profilaktika, korreksiya va reabilitatsiya ishlari alohida ahamiyat kasb etadi. Profilaktika orqali o'smirlarning salbiy muhitga tushib qolishining oldi olinadi, korreksiya jarayonida esa ulardagi noto'g'ri xulq shakllarini bartaraf etishga qaratilgan psixologik va pedagogik ishlar olib boriladi. Reabilitatsiya esa ijtimoiy muammolarga duch kelgan bolalarni jamiyatga qayta moslashtirish, ularda sog'lom hayotga bo'lgan ishonchni tiklashga xizmat qiladi. Bu jarayonda psixolog, ijtimoiy pedagog, o'qituvchi va ota-onalarning hamkorligi muhim o'rin tutadi.

Tarixdan ma'lumki, qadimdan jamiyatda axloqiy me'yorlarga amal qilish muhim qadriyat sifatida qaralgan. Sharq mutafakkirlari yoshlarning tarbiyasi, odob-axloqi va ma'naviy kamolotiga katta e'tibor berganlar. Bugungi kunda ham yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalash, ularni turli salbiy illatlardan himoya qilish har bir oilaning, ta'lim muassasasining va jamiyatning asosiy vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Shunday ekan, deviant xulq-atvor muammosiga qarshi kurashishda faqat jazolash emas, balki o'smirlarni tushunish, ularni qo'llab-quvvatlash va to'g'ri yo'lga yo'naltirish muhimdir. Yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, sport va san'atga jalb qilish, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni kuchaytirish orqali ularni salbiy ta'sirlardan asrash mumkin. Sog'lom muhitda tarbiya topgan yoshlar esa kelajakda jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'sha oladigan barkamol shaxslar bo'lib voyaga yetadilar.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda deviant xulq-atvorning paydo bo'lishi turli ijtimoiy, oilaviy va psixologik omillar bilan bog'liqdir. Bunday holatlarni erta aniqlash va o'z vaqtida psixologik yordam ko'rsatish salbiy oqibatlarining oldini olishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi, psixolog va ota-onaning hamkorligi asosida olib borilgan profilaktik ishlar o'quvchilarning sog'lom shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi. Yoshlarni ijobiy faoliyatga yo'naltirish va ular uchun qulay psixologik muhit yaratish deviant xulq-atvorni kamaytirishning asosiy omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. CH.Lombrozoning „Jinoyat va fohisha ayol” haqidagi asari
2. „Deviant xulq-atvor psixologiyasi” L.M.Xakimova.Toshkent 2014.
3. Jizpe.uz
4. Goaravetisyan.ru
5. Каюмова, Ёркиной Кабиловна, et al. "ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ВАЛЕОЛОГИИ." Вестник науки и образования 9-2 (112) (2021): 16-20.
6. Каюмова, Ёркиной Кобировна, and Дилдора Икромжоновна Комилова. "Биология гусеницы гранатовой плодоярки (*Euzophera bigella* Zeller)." Проблемы современной науки и образования 10 (143) (2019): 12-14.
7. Каюмова, Ё. К., Д. Э. Урмонова, and А. М. Мирзалиев.
8. "БИОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ГРАНАТОВОЙ ПЛОДОЖОРКИ
9. Ziyo.net